

Aytəkin Məmmədova
Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, Azərbaycan
magistrant
mamedovaytakinn@gmail.com
İnam Şirəli
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC), Azərbaycan
magistrant
shiraliinam08@gmail.com

BEYNƏLXALQ TURİST AXININ DAYANIQLI İQTİSADI İNKİŞAFDA ROLU

Xülasə

Məqalədə dünya ölkələrində beynəlxalq turist axınının mövcud vəziyyətinin təhlili təqdim olunur. Qeyd edilir ki, nəqliyyatın sürətli inkişafı və qloballaşma nəticəsində beynəlxalq turizm iqtisadi artımın və mədəni mübadilənin mühüm sürücüsünə çevrilmişdir. Əsas göstəriciləri və tendensiyaları araşdırmaqla, bu tədqiqat beynəlxalq turist axınına təsir göstərən qanunauyğunluqlar və amillər haqqında anlayışları təqdim etmək, siyasətçilərə və maraqlı tərəflərə məlumatlı qərarlar qəbul etməyə imkan vermək məqsədi daşıyır. Təhlil 2022-ci ilə qədər mövcud olan məlumatlara əsaslanır və global turizm mənzərəsinin hərtərəfli icmalını təqdim edir.

Məqsəd – tədqiqatın məqsədi beynəlxalq turist axınının iqtisadi inkişafa olan təsirini və bu təsirin nələrə səbəb olduğunu, turizm sektorunun inkişaf potensialını və davamlılığını araşdırmaq, turizm sektorunun inkişafı üçün effektiv siyasət və strategiyaların təsirini müəyyən etmək və necə tətbiq edilməli olduğunu müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Bu tədqiqatın nəticələri, turizm sektorunun inkişafına yönəlmiş düzgün strategiya və siyasətin formalaşdırılmasında və turizm sektorunun davamlılığının təmin edilməsində kənara çıxma bilər.

Metodologiya – tədqiqat işində iqtisadi statistik və müqayisəli təhlil metodlarından istifadə edilmişdir, həmçinin, beynəlxalq turist axınının mövcud vəziyyətini təhlil etmək üçün kəmiyyət və keyfiyyət metodlarının birləşməsindən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi – dünya ölkələrində Beynəlxalq turizm axınının mövcud vəziyyətinin hərtərəfli təhlili təqdim olunur. Turizmə təsir edən əsas göstəriciləri, meyilləri və amilləri araşdıraraq bu araşdırma siyasətçilər, turizm sənayesi maraqlı tərəfləri və tədqiqatçılar üçün vacib məlumatlar təqdim edir. Beynəlxalq turizm axınının dinamikasını, eləcə də turizmin davamlı inkişafını təhlil etməklə qlobal əməkdaşlığın və mədəni mübadilənin təşviqi üçün çox vacib məlumatlar təqdim edilmişdir.

Açar sözlər: *beynəlxalq turizm, turist axını, turist gəlişi, davamlılıq, təyinat yerinin rəqabət qabiliyyəti, dayanıqlı turizm*

Giriş

Beynəlxalq turizm ölkələrin iqtisadi inkişafında, məşğulluğun, valyuta gəlirlərinin və mədəni anlaşmanın təşviqində mühüm rol oynayır. Beynəlxalq turist axınının dinamikasını başa düşmək siyasətçilər və turizm sənayesinin maraqlı tərəfləri üçün effektiv strategiya və siyasətlər hazırlamaq üçün çox vacibdir. Davamlı iqtisadi inkişafda beynəlxalq turist axınlarının rolu bütün dünyada turizmin artımı və effektivliyinin əhatə etdiyi mövzudur.

Turizmin sürətli inkişafı müxtəlif ölkələrdə iqtisadi artım, iş yerlərinin yaradılması və sosial inkişaf üçün imkanlar yaradır. Beynəlxalq turizm axınları ölkənin turizm potensialının və cəlbediciliyinin göstəricisidir. Beynəlxalq turizm axınlarının davamlı iqtisadi inkişafda mühüm rolu onun ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrə, ticarət və investisiya fəaliyyətlərinə, infrastrukturun inkişafına, iş yerlərinin yaradılmasına və müxtəlif sektorlarda artıma təsiri ilə bağlıdır. Turizm davamlı iqtisadi inkişafın əsas amillərindən biridir və ölkələr üçün bir çox imkanlar yaradır. Buraya turizm infrastrukturunun inkişafı, turistlərə xidmət göstərən sektorların gücləndirilməsi, yerli məhsul və xidmətlərin təşviqi, istehlakçıların artırılması və s. sahələrdə iş yerlərinin açılması ilə bağlıdır.

Materiallar və metodlar

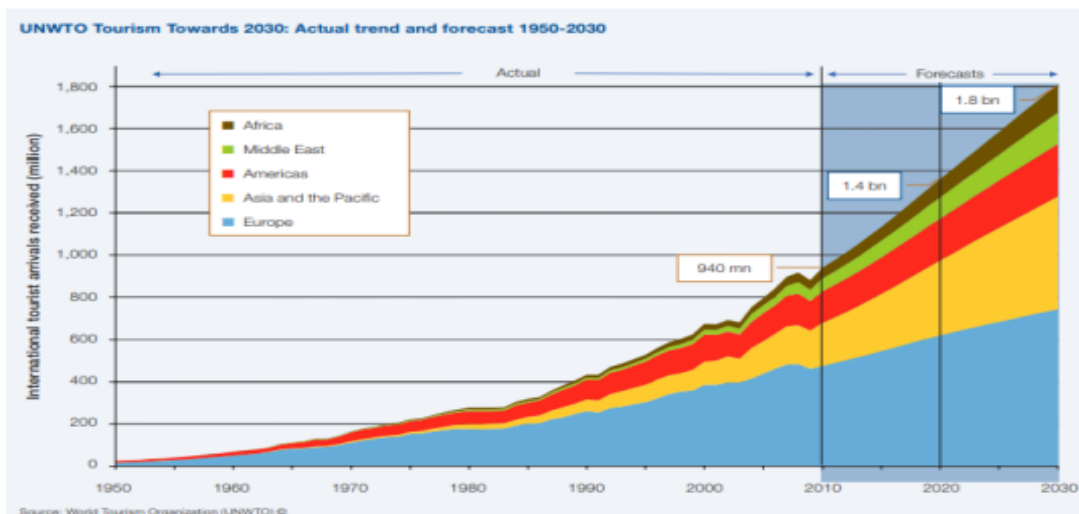
Əsas məlumat mənbələrinə Ümumdünya Turizm Təşkilatı (UNWTO), milli turizm suraları və statistik məlumat bazaları kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar daxildir. Turistlərin gəlişi, daxilolmaları və orta qalma müddəti kimi əsas göstəricilər araşdırılır.

Turizm, hər il milyonlarla insanın istirahət, iş və digər məqsədlər üçün səyahət etdiyi qlobal iqtisadiyyatın mühüm sektorudur. Turist axınına müxtəlif amillər, o cümlədən siyasi sabitlik, təbii hadisələr, mədəni irs və iqtisadi şərait təsir göstərir. Beynəlxalq turist axınının dayanıqlı inkişafda məşğulluğa təsiri müasir qloballaşan dünyada mühüm əhəmiyyət kəsb edən mövzudur. Ölkələr iqtisadi artımı ətraf mühitin mühafizəsi və sosial ədalətlə balanslaşdırmağa çalışdıqca, turizmin dayanıqlı inkişafın təşviqində rolu müzakirələrin və tədqiqatların mərkəzinə çevrilib.

Turizm, mühüm iqtisadi güc olaraq, xüsusilə bu sənayedən çox asılı olan regionlarda iş yerlərinin yaradılmasına əhəmiyyətli töhfə vermək potensialına malikdir. Beynəlxalq turist axını ilə məşğulluq dinamikası arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqə, sosial-iqtisadi mənzərəni formalaşdırır, təkcə yerli icmaların dolanışiq vasitələrinə deyil, həm də destinasiyaların ümumi davamlılığına təsir göstərir. [2,3]

Müzakirə

Müasir dövrün ən mühüm sosial və iqtisadi hadisələrindən biri də turizmdir hərəkətdir. Turizm 1900-cü illərin əvvəllərində elitənin iştirakı ilə baş verdi. Bu hərəkətlərin illər keçdikcə bu günə qədər getdikcə daha çox yayıldığı müşahidə edilmişdir. (Sharpley və Telfer, 2014, səh. 3). Keçmişdən bu günə turizm hərəkətinin inkişafı şəkil 1 və şəkil 2-də ifadə edilmişdir.

Şəkil 1. Keçmişdən İndiyə və Gələcəyə Turist hərəkəti

Mənbə: [UNWTO, 2017: 14] əsasında verilmişdir

Şəkil 1-də 1950-ci illərdən bu günə və 2030-cu ilə kimi bəzi turizm hərəkətləri göstərilir. Bəzi dövrlər istisna olmaqla turist hərəkətinin davamlı olaraq artdığını görmək mümkündür. “Turizm və Səyahətlər” Agentliyinin məlumatına əsasən 1980-ci illərdən bəri Amerikada, Yaxın Şərqdə, Afrika, Asiya və Sakit okean regionlarında artım müşahidə edilmişdir [9. Səh 24-27].

1950-ci ildən indiyədək beynəlxalq turizm hərəkətləri şəkildə göstərilir. İştirak edən turistlərin sayı ətraflı göstərilir. 1950-ci ildə 25 milyon nəfər turizm fəaliyyətlərində iştirak edərkən 1960-cı ildə 69 milyon, 1970-ci ildə 166 milyon, 1980-ci ildə 277 milyon, 1990-cı ildə isə 435 milyon insan turizm fəaliyyətində iştirak etmişdir. 2000-ci illərdə bu rəqəm 2012-ci ildə 669 milyon nəfərə çatmışdı, 2017-ci ildə beynəlxalq turizm hərəkətlərində iştirak edənlərin sayı 1 milyard nəfərə yüksəlib. Bu rəqəm 2019-cu ildə 1.5 milyard (ötən dövrlər üzrə +4% artım), 2020-ci ildə bu rəqəm 381 milyon (-74% azalma) müşahidə edilmişdir. Bu azalmanın əsas səbəblərindən biri də COVID-19 pandemiyası olmuşdur [10, 11, 12, 14, 16].

Şəkil 2. Beynəlxalq Turizm Hərəkətləri 1950-2030

Mənbə: [10, 12] əsasında verilmişdir

Aşağıda son dörd ildə dünya ölkələri üzrə ən çox turist qəbul edən ölkələr göstərilmişdir (cədvəl 1).

Cədvəl 1. Dünya ölkələri üzrə ən çox turist qəbul edən ölkələr, mln.nəfər

№	Ölkələr	Ölkəyə gələn beynəlxalq turistlərin sayı					2019-cu ilə görə 2022-ci ildə artma və ya azalma,%
		2019	2020	2021	2022		
1	2	3	4	5	6	7	
1	Fransa	90.9	41.7	48.4	79.4	-13,0	
2	İspaniya	83.5	18.93	31.2	71.66	-14,0	
3	ABŞ	79.4	19.2	22.1	50.87	-36,0	
4	Türkiyə	51.2	15.9	29.9	50.45	-1,5	
5	İtaliya	64.5	25.2	26.9	49.81	-21,8	
6	Meksika	45	24.3	31.9	38.33	-14,9	
7	Böyük Birtaniya	39.4	10.7	6.3	30.74	-22,0	

1	2	3	4	5	6	7
8	Almaniya	35.2	10.9	11.7	28.46	-19,1
9	Yunanıstan	31.3	7.4	14.7	27.84	-11,1
10	Avstirya	22.7	9.6	12.7	26.21	+15,0
11	BƏƏ	21.56	7.17	11.5	22.65	+5,1
12	Portuqaliya	24.6	6.5	9.6	22.25	-9,96
13	Səudiyyə Ərəbistanı	17.53	4.14	3.48	16.64	-5,1
14	Niderland	20.13	7.27	6.2	16.07	-20,2
15	Kanada	22.15	2.96	3.06	12.82	-42,1

Mənbə: [1, 10] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Qeyd edək ki, burada olan ölkələrin böyük əksəriyyətinin ən çox turist qəbul etdiyi il 2019-cu ildir. Sonrakı illərdə beynəlxalq turist axınının azalması COVID-19 pandemiyası səbəbindəndir. Pandemiyada dünya üzrə bir çox sektorlarla yanaşı, həmçinin, turizm sektoru da bu böyük təsirdən ən çox nəzarətə alınan sahələrdən biri oldu. Turizm sektoru müxtəlif subsektorları, daxili və beynəlxalq turizmi əhatə edir. COVID-19-un turizm sektoruna təsiri çox sağlam və təsirli olmuşdur.

Ölkələr üzrə turist axını turistlərin gəliş/gediş statistikasını müqayisə etməklə təhlil edilə bilər. Ümumdünya Turizm Təşkilatının məlumatına görə, beynəlxalq turizm üçün ilk üçlükdə Fransa, İspaniya və ABŞ, növbəti yerlərdə Çin, İtaliya, Türkiyə, Meksika, Almaniya, Tailand və Böyük Britaniya gəlir. Ancaq bir ölkəyə gələn turistlərin sayına siyasi sabitlik, təbii cazibədarlıqlar, mədəni irs və iqtisadi şərait kimi müxtəlif amillər təsir edir. Məsələn, Suriya və Əfqanıstan kimi siyasi qeyri-sabitliyi olan ölkələr təhlükəsizlik baxımından turist axınında azalma ilə üzləşib. Digər tərəfdən, Yeni Zelandiya və İslandiya kimi təbii görməli yerləri olan ölkələr öz mənzərəli gözəlliklərinə görə turist axınında artım müşahidə edilə bilər. Bundan əlavə, dayanıqlı turizmin yüksəlişi və texnologiyanın səyahət davranışına təsiri kimi turist axınında yaranan tendensiyalar turizm sektorunu formalaşdırır.

Ümumdünya Turizm Təşkilatının (UNWTO) 2022-ci il üçün turizm məlumatlarına diqqət yetirsək görə bilərik ki, 2022-ci ildə turizm 2019-cu illə müqayisədə 34% faiz geriləyib. Buna səbəb dünyada baş verən, sosial, ictimai, hərbi, siyasi və COVID19 pandemiyası, daha sonra bu pandemiyanın mutasiyaya uğramış xəstəlikləri geriləmələrin ən əsas hissəsidir. Ümumdünya üzrə 2022-ci ildə 963 milyon insan səyahət edib və xərclərin ümumi məbləği 1 trilyon 12 milyard dollara çatıb. Adambaşına düşən orta xərc 1051 dollar olub. Qeyd etmək olar ki, ən çox səyahət edilən ölkələr müvafiq olaraq Fransa, İspaniya, ABŞ və Türkiyə olub. Bundan başqa, 2022-ci ildə Türkiyəni 50 milyon 450 min turist ziyarət edib. Turistlərin 67 faizi Avropa, 16 faizi Amerika, 10 faizi Asiya, 7 faizi Yaxın Şərq və 5 faizi Afrikaya üstünlük verib [10, 16]

Qloballaşma dünyanın mədəni, iqtisadi, siyasi və dini inteqrasiya və birləşmə prosesidir. Müasir dünya iqtisadiyyatının digər sahələrində olduğu kimi, turizm biznesində də dövlətlərin və social təşkilatların iqtisadi, siyasi, mədəni və digər sahələrdə əməkdaşlığını əks etdirən qloballaşma tendensiyası yaranmışdır [7].

Bu gün turizm xidmətləri təklif edən ölkələr dünyanın müxtəlif bölgələrində yer alır və dünyanın 150-200-yə yaxın ölkəsi hər biri müxtəlif xüsusiyyətlərinə təklif etdiyi xidmətləri ilə fərqlənir. Turizmin səmərəli inkişafına beynəlxalq bazarın müxtəlif segmentlərinin və maliyyə gəlirlərinin formalaşdırılması kömək edir. İstirahət sənayesi dünya iqtisadiyyatının aparıcı sahəsinə çevrilir. Aşağıda müxtəlif turizm xidməti təkliflərinə sahib olan bir neçə ölkə göstərilmişdir:

1. **Fransa:** Paris şəhəri dünyanın ən çox turist cəlb edən şəhərlərindən biridir. Fransa, romantik məkanları, muzeyləri və məşhur mətbəxi ilə tanınır.
2. **İspaniya:** İspaniya, qədim tarixi və müasir mədəniyyəti ilə tanınan bir ölkədir. Barselona və Madrid kimi şəhərləri, çimərlikləri və əyləncə məkanları ilə tanınır.
3. **İtaliya:** İtaliya, incəsənət və memarlıq əsərləri, bənzərsiz məkanlar və mükəmməl mətbəxi ilə tanınan bir turistik məkan olaraq bilinir. Roma, Venesiya və Firenza kimi şəhərləri çox sayda turisti cəlb edir.
4. **Türkiyə:** Türkiyə, dini məkanları, tarixi abidələri və müasir şəhərləri ilə turistlər üçün bir çox imkanlar təklif edir. İstanbul, Kapadokya və Antalya turistlər arasında məşhur yerlərdən biridir.
5. **Yunanıstan:** Yunanıstan, antik tarixi abidələri, gözəl adaları və çimərlikləri, zeytun bağları ilə məşhurdur. Atina, Mykonos və Santorini kimi məkanlar turistlərin marağına səbəb olur.
6. **Böyük Britaniya:** London, bu ölkə ərazisində turistlər üçün ən çox məşhur olan şəhərdir. Tarixi yerlər, muzeylər və teatr məkanları turistlər üçün cəzbedici olur.
7. **Çin:** Qədim tarixi və möhtəşəm mədəniyyəti ilə tanınır. Şənjen, Pekin və Şanxay kimi böyük şəhərləri, Çin səddi və digər möhtəşəm tarixi abidələri ən çox cəzbedici turistik obyektlər arasındadır.
8. **BƏƏ:** Dubay, müasir dünyanın ən böyük göydələnləri, alış-veriş mərkəzləri və lüks otelləri ilə tanınır.

Qeyd edək ki, turizm sahəsində qloballaşma prosesinin səciyyəvi xüsusiyyəti şirkətlərin işinin təkmilləşdirilməsinə, müştərilərə xidmətin yaxşılaşdırılmasına, və ən yeni marketing metodlarından, İKT-dən məharətlə istifadə, səmərəliliyin artırılmasının tətbiq edilməsidir. Qloballaşma prosesləri rəqabət mübarizəsinin artan sürətlə kəskinləşməsi, turizm şirkətlərinin satın almalarının artımı və nəhayət birləşməsi ilə müşayiət olunur.

Qeyd etdiyimiz kimi, beynəlxalq turizm, ölkələr arasında turistlərin səyahətlərini təşkil edən və ölkələrin turizm sektorlarının inkişafına təkan verən bir elementdir. İndi isə beynəlxalq turizmi regional təhlil əsasında, yəni, turizm statistikalarının və məlumatlarının bölüşülərək bölgələr arasında müqayisə edilməsini və regionun turizm potensialını və inkişaf imkanlarını tədqiq edək. İstifadə olunan məlumatlar, turist gəlirləri, turist sayı, turistlərin gəlmə istiqamətləri, turizm infrastrukturunun və xidmətlərin keyfiyyəti, turizmle bağlı iş yerləri və digər göstəricilər ola bilər.

Beynəlxalq turizm baxımından regionlar arasında fərqliliklər ola bilər və bu fərqliliklər müxtəlif səbəblərə bağlı ola bilər:

1. **Coğrafi Faktorlar:** Regionun coğrafi məkanı, ətraf mühit, mədəni və təbii atraksionlar, güclük və dəyərlər regionun turizm potensialını təyin edə bilər. Sahil xətləri, dağlar, meşələr, milli parklar, flora və fauna unikal mədəni məkanlar turistləri cəlb edə bilər.

2. **İqtisadi Faktorlar:** Regionun iqtisadi inkişafı, gəlir səviyyəsi, iş fəaliyyətinin diversifikasiyası, turizm infrastrukturunun inkişafı, yatırımların dərəcəsi və turizm sektorunun təmsilçiləri ilə əlaqəli olaraq turizmə olan marağı təyin edə bilər. İqtisadi inkişaf, əmək haqqı səviyyələri və istehlak gücü turistlərin səyahət xərclərini təyin edə bilər.

3. **Sosial və Mədəni Faktorlar:** Regionun mədəni və sosial varlığı, turistlər üçün mədəni tədbirlər, turistik məkanlar, muzeylər, festival və tədbirlər təklif etməsi turistlərin marağını cəlb edə bilər. Mədəni miras, mədəni turizm, əhalinin misafirperlik mədəniyyəti və sosial tədbirlər turizmə təkan verə bilər.

4. **Səyahət və ondan istifadə imkanları:** Regionun səyahət və viza siyasəti, hava limanlarının və sərnişin nəqliyyatının keyfiyyəti, otel və qonaq evlərinin mövcudluğu,

turistlər üçün əlverişli və asanlıqla istifadə edilə bilən xidmətlər turist axınını təyin edə bilər.

5. Təhlükəsizlik və Stabilitet: Regionun təhlükəsizliyi, sosial və siyasi stabilliyi turistlərin səyahət məsafəsinin seçilməsində önəmli bir faktor ola bilər. Turistlər təhlükəsiz və sülhvericidir regionları seçməyə. Beynəlxalq turizm regional təhlilində, mövcud turizm məlumatları və istatistikaları əsasında müxtəlif regionların turizm performansını və potensialı qiymətləndirilir. Bu təhlil, həm turizm irəliləyişini ölçmək üçün istifadə oluna bilər, həm də turizm inkişafına dair strateji planlamalar və qərarlar üçün yön verici məlumatlar təmin edə bilər.

Regional təhlil, müxtəlif ölçülərə və göstəricilərə əsaslanır. Bəzi əsas göstəricilər aşağıdakıları əhatə edir:

1. Turistlərin sayı: Hər regionun qəbul etdiyi turist sayı və bu sayın zamanla dəyişimi ölçülür. Bu, bölgədəki turizm populyarlığını və turist axınını göstərir.

2. Turist gəlirləri: Turistlərin xaricdən gələn harcamaları ölçülərək regionun turizm sektorundan əldə etdiyi gəlir hesab edilir. Bu, regionun turizmə olan maddi təsirini göstərir.

3. Ortalama səyahət xərcləri: Bir turistlərin ortalaması olaraq hər bir səyahətində xərclədiyi məbləğ hesab olunur. Bu, turistlərin xərclərinin ölçüsüdür və regionun turizm sektorundan əldə edilən gəlirin miqyası olaraq istifadə oluna bilər.

4. Səyahət məqsədi: Turistlərin ziyarət etdikləri yerlər və səyahət məqsədləri dəqiqləşdirilir. Bu, regionun turizm potensialını və tərəfdaşlıq imkanlarını anlamağa kömək edir.

5. Turizm infrastrukturunu: Regionun turizm infrastrukturunun keyfiyyəti və inkişaf səviyyəsi qiymətləndirilir. Bu, otel və qonaq evlərinin sayı, turistik məkanların və atraksiyonların mövcudluğu, nəqliyyat və kommunikasiya infrastrukturunu kimi faktorları əhatə edir.

6. Turizm sektoru təşkilatları və təşkilatçılar: Regionun turizm sektoru təşkilatları, turizm birlikləri və təşkilatçıların fəaliyyəti və əməkdaşlıq səviyyəsi qiymətləndirilir. Bu, regionun turizm inkişafında say göstərən struktur və təşkilatların rolunu göstərir.

Regional təhlil, turizm sektorunun güclü və zəif tərəflərini müəyyənləşdirərək inkişaf imkanlarını və təhlükələri qiymətləndirməyə kömək edir. Bu analiz nəticəsində, regionun turizm inkişafına yönələn siyasət və tədbirlər müəyyənləşdirilə bilər və optimallaşdırılaraq turizm sektorunun sürətli və davamlı inkişafı təmin edilə bilər [2, 3].

Öksər ölkələrdə turizm gəlirləri büdcənin əsas hissəsini təşkil edir. Ümumdünya Turizm Təşkilatının hesablamalarına görə, 2019-cu ildə ABŞ-in beynəlxalq turizm gəliri 2010-cu illə müqayisədə 9,191 milyard ABŞ dollarına qədər artmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, ABŞ ÜDM-i qlobal məhsulların 3,2%-ni, əlaqəli sektorlar nəzərə alınarsa, qlobal ÜDM-in 9,4%-ni və dünya üzrə işləyən əhəlinin 7,6%-ni təşkil edir [4, s. 75].

Beynəlxalq turist axınına təsir edən bir sıra amillər var. Turistlərin təyinat seçiminə təsir edən bu amillər çox vaxt mürəkkəb və bir-biri ilə sıx bağlıdır. Bu amillərə iqtisadi və siyasi sabitlik, təhlükəsizlik, marketing və PR fəaliyyətləri, nəqliyyat və infrastrukturun inkişafı, viza siyasəti, iqlim və hava şəraiti və mədəni mübadilə proqramları daxil olmaqla beynəlxalq turist axınına təsir edən amillər göstərmək olar.[6]

Beynəlxalq turizmin davamlı iqtisadi inkişafda roluna ölkənin iqtisadi inkişafı, gəlirlərin yaradılması, iş yerlərinin yaradılması və sosial səviyyənin yüksəldilməsi kimi bir çox mühüm amillər daxildir. Bu mövzu çərçivəsində aşağıdakı mövzulardan bəziləri müzakirə olunur:

1. Gəlir yaratması: Beynəlxalq turizm, bir ölkəyə dəyərli valyuta gətirən bir sənayə olaraq xidmət edir. Turistlər ölkəyə gəldikdə xarici valyutalarını dəyişdirməklə, turizm məhsulları və xidmətləri almaqla ölkədəki ticarət və maliyyə sektorunda ciddi bir gəlir

yaratma potensialı yaradır. Bu da ölkədəki büdcə daxilində dəyərli valyuta ehtiyatlarının artmasına və iqtisadi stabilliyin sağlanmasına kömək edir.

2. İş yaratması: Beynəlxalq turizm, bir ölkə üçün geniş iş yaratma potensialı da təqdim edir. Turizm sektoru, turistlərə xidmət göstərən otellər, restoranlar, tur şirkətləri, nəqliyyat təşkilatçıları, alış-veriş mərkəzləri və digər bir çox sahələrdə iş sahələri yaradır. Bu, işsizlik səviyyəsinin azalmasına, yerli iş gücünün artmasına və sosial səviyyənin yaxşılaşmasına kömək edir.

3. İnfrastruktur inkişafı: Beynəlxalq turizm, infrastruktur inkişafını da təmin edir. Turistlər ölkəyə gəldikdə, xarici investisiyaların cəlb edilməsi ilə əlaqədar olaraq, otellər, hava limanları, yollar, kanallar və digər infrastruktur layihələri üçün maliyyə təmin edir. Bu, ölkənin infrastrukturunun inkişafına və sürətlənməsinə kömək edir və digər sektorlara da təsir edir.

4. Mədəniyyət və sivilizasiya mübadiləsi: Beynəlxalq turist axını, xalqlararası mədəniyyət mübadiləsinin böyük bir vasitəsi kimi xidmət edir. Turistlər ölkələrə gəldikdə ölkənin mədəniyyətini, tarixini, məkanları və gələnek və adətlərini tanımaq imkanı əldə edirlər. Buna əlavə olaraq, yerli əhalinin fərqli mədəniyyətlərə açılması, dünya görüşünün genişlənməsi və tolerantlığın artması kimi sosial faydalar da əldə edilir.

5. Regional inkişaf: Beynəlxalq turizm, bəzi regionlarda inkişafı təşvik edir. Daha az inkişaf etmiş regionlar turist axını sayəsində iqtisadi inkişafa və sosial səviyyələrin yaxşılaşması üçün şərait yaradır. Bu, bölgələrdə yaşayan insanların yaşam keyfiyyətini və əhəmiyyətini artıraraq, onların daha yaxşı imkanlardan faydalanmasına və yaşam səviyyəsinin artmasına səbəb olur. Bunu bəzi aşağıdakı statistik məlumatlar ilə təsdiq edə bilərik:

- 2023-cü ilin üçüncü rübündə səyahətdən əldə olunan gəlir 3,3 milyard dolardır. Bu miqdar, 2019-cu ilin göstəricisini üstələyərək 1,447,121,966 ABŞ dollarından daha böyük oldu. Bu da 2019-cu ilin eyni rübünün gəlirinin %11,5 artımını göstərir.
- 2022-ci ilin ikinci rübü ilə müqayisədə beynəlxalq səyahətlərdən əldə olunan gəlirlər +260 291 106 (+34,8%) ABŞ dolardır. Bu miqdar, 2022-ci ilin ikinci rübünün gəlirinin %34,8 artımını göstərir.
- Beynəlxalq turizmde 9 ayda gəlirinin %33,3-nün bundan başqa, dünyada bir çox ölkənin gəlirinin böyük hissəsini turizmdən gələn gəlirlər təşkil edir [13,15].

Beynəlxalq turist axınının dayanıqlı iqtisadi inkişafda rolu böyük və çeşidli olur. Bura, gəlir yaratması, iş yaratması, infrastruktur inkişafını təmin etməsi, mədəniyyət və multikultural dəyərlərin mübadiləsinə imkan verəsi və regional inkişafı təşvik etməsi kimi bir çox faydaları özündə cəmləyir. Bu səbəblərə görə, bir çox ölkələr turizmi bir prioritet kimi qəbul edir və turizm sektorunu inkişaf etdirməyə çalışır. Bununla birlikdə davamlı və dayanıqlı bir turizm inkişafı strategiyası tələb olunur, ki bu, təbii resursların qorunması, yerli əhalinin məqsədləri və iqtisadi artım balansın saxlanması, ətraf mühitə və mədəniyyətə hörmətə əsaslanmalıdır [5].

Davamlı və dayanıqlı turizmin inkişafının əhəmiyyəti və onun beynəlxalq turist axınına təsirinə diqqət yetirək. Beynəlxalq təşkilatlar, davamlı turizmi təşviq etmək və onun mənfi təsirlərini azaltmaq üçün ölkələr və təşkilatlar tərəfindən qəbul edilmiş təşəbbüsləri və ən yaxşı təcrübələri araşdırır. Davamlı və dayanıqlı turizmin beynəlxalq turist axınlarına təsiri uzunmüddətli dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə uyğun olaraq müsbət ekoloji və sosial-iqtisadi nəticələr verə bilər. Bu cür turizm anlayışı turizm sənayesinin həm bu gün, həm də gələcəkdə cəmiyyətlərə və ətraf mühitə müsbət təsir göstərməsinə kömək edə bilər [8].

Qeyd edək ki, müasir dövrdə çağırışlar və gələcəyə baxış konsepsiyasında global böhranların təsiri, iqlim dəyişikliyi, turizmde həddindən artıq və dəyişən istehlakçı davranışları da daxil olmaqla beynəlxalq turist axınının üzləşdiyi çətinlikləri vurğulayır. O,

beynəlxalq turizmin gələcək perspektivləri, o cümlədən inkişaf etməkdə olan istiqamətlər, bazar dəyişiklikləri və sənayenin formalaşmasında texnologiyanın rolu haqqında məlumat verir [10].

Tədqiqatın nəticəsi

İkinci Dünya Müharibəsindən sonra informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı və qloballaşma fəaliyyəti, onun geniş tətbiqi ilə ölkələr ixraca əsaslanan artım hipotezini qəbul etməyə başlayıblar. Xüsusilə də xarici valyuta turizm sektoru gəlir təmin edərək ixracata qatqı təmin etdiyi üçün bu çərçivədə ön plana çəkilib. Bu gün turizm sektorunun bir çox makro və mikro aspektlərdə iqtisadiyyata töhfə verdiyi məlumdur. Turistləri cəlb edən bölgələr dünya üzrə homojen şəkildə paylanmayıb. Bəzi ölkələr turist cəlb etmək baxımından böyükdür. Bəzi ölkələrin mənfi cəhətləri olsa da, bəzi ölkələr üstünlüklü hesab olunur. Aralıq dənizinin təbii gözəllikləri və tarixi keçmişi ölkələrini ən tanınmış turizm mərkəzlərinə çevirmişdir. Ancaq son illərdə bu ölkələrdə baş verən siyasi hadisələr ölkələrin beynəlxalq turizm payını azaltmaq üçün müxtəlif hesabatlarda qeyri-sabitlik və terror hadisələri bildirilmişdir. müdafiə olunur. Bu araşdırmada OECD üzvü olan və Aralıq dənizi ölkələri arasında yer alan Fransa, Yunanıstan, İsrail, Fransa, Yunanıstan, İsrail, İtaliya, Sloveniya, İspaniya və Türkiyə üçün turizm və böyümə əlaqələri 1995-2020-ci illər arası məlumatlarla tədqiq edilmişdir.

Bu məqalədə dünya ölkələrində beynəlxalq turist axınının mövcud vəziyyətinin hərtərəfli təhlili verilmişdir. Əsas göstəriciləri, tendensiyaları və turizmə təsir edən amilləri araşdıraraq, bu araşdırma siyasətçilər, turizm sənayesində maraqlı olan tərəflər üçün və tədqiqatçılar üçün mühüm fikirlər təklif edilir. Beynəlxalq turist axınının dinamikası təhlil edilərək, turizmin davamlı və dayanıqlı inkişafı, həmçinin. global əməkdaşlığın və mədəni mübadilənin təşviqi üçün çox vacib məlumatlar təqdim olunmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanca turizm. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Statistika məcmuəsi, Bakı, 2022.
2. Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafın milli prioritetləri. Bakı, 2021.
3. Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi, Bakı, 2016.
4. Əlirzayev Ə.Q “Turizmin iqtisadiyyatı və idarə olunması”, Bakı “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı 2010, 529 səh
5. İsmayılov V.İ, Məmmədov M.Z, “Beynəlxalq turizmin coğrafiyası” Bakı 2021, SkyE, 264 səh
6. İsmayılov V.İ. Turizmin iqtisadiyyatı. Bakı: “İndiqo” Nəşriyyatı, 2018.- 315 səh.
7. Qafarov N.C. Turizmin iqtisadiyyatı. Ali məktəblər üçün dərslik. Düzəliş və əlavələr edilməklə II nəşr. Bakı-2019, “Kooperasiya” nəşriyyatı, 584 səh.
8. Richard W.Butler, David A. Harrison “Turizm və davamlı inkişaf: Üçüncü Dünyada yeni turizm”
9. “Turizm və qonaqpərvərlik tədqiqatları” beynəlxalq jurnal İl 6, Say 4, 2017 ISSN 2409-6032
10. UNWTO Global and regional tourism performance <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>
11. www.president.az/articles/50474
12. www.stat.gov.az/source/tourism
13. www.azculture.az
14. www.trade.gov/country-commercial-guides/azerbaijan-travel-and-tourism
15. [www.https://tourism.gov.az](https://tourism.gov.az)
16. www.unwto.org/tourism-statistics

Aytakin Mammadova
Inam Shirali

THE ROLE OF INTERNATIONAL TOURIST FLOW IN SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

The article presents an analysis of the current situation of the international tourist flow in the countries of the world. It is noted that as a result of the rapid development of transportation and globalization, international tourism has become an important driver of economic growth and cultural exchange. By examining key indicators and trends, this study aims to provide insights into the patterns and factors influencing international tourist flows, enabling policymakers and stakeholders to make informed decisions. The analysis is based on data available up to 2022 and provides a comprehensive overview of the global tourism landscape.

The purpose – The objective of the study is to investigate the impact of international tourist flow on economic development and what causes this impact, to investigate the development potential and sustainability of the tourism sector, to determine the impact of effective policies and strategies for the development of the tourism sector, and to determine how they should be applied. The results of this study can be used in formulating the right strategy and policy aimed at the development of the tourism sector and ensuring the sustainability of the tourism sector.

Methodology – Economic statistical and comparative analysis methods were used in the methodology-research work, and a combination of quantitative and qualitative methods was used to analyze the current situation of the international tourist flow.

The results of the study – This article provides a comprehensive analysis of the current state of international tourist flow in the countries of the world. By examining key indicators, trends and factors influencing tourism, this study offers important insights for policy makers, tourism industry stakeholders and researchers. By analyzing the dynamics of the international tourist flow, sustainable and sustainable development of tourism, as well. Very important information was presented for the promotion of global cooperation and cultural exchange.

Keywords: *international tourism, tourist flow, tourist arrival, sustainability, destination competitiveness, sustainable tourism*

Айтакин Мамедова
Инам Ширали

РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТОКА В УСТОЙЧИВОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

Резюме

В статье представлен анализ современной ситуации международного туристического потока в странах мира. Отмечается, что в результате стремительного развития транспорта и глобализации международный туризм стал важным драйвером экономического роста и культурного обмена. Путем изучения ключевых показателей и тенденций данное исследование призвано дать представление о закономерностях и факторах, влияющих на международные туристические потоки, что позволит политикам и заинтересованным сторонам принимать обоснованные решения. Анализ основан на данных, доступных до 2022 года, и дает всесторонний обзор мирового туристического ландшафта.

Цель – изучить влияние международного туристического потока на экономическое развитие и причины этого воздействия, изучить потенциал развития и устойчивости туристического сектора, определить влияние эффективной политики и стратегии развития

туризма. секторе и определить, как их следует применять. Результаты данного исследования могут быть использованы при формулировании правильной стратегии и политики, направленной на развитие туристического сектора и обеспечение устойчивости туристического сектора.

Методология – исследовательской работе использовались методы экономико-статистического и сравнительного анализа, а для анализа текущей ситуации международного туристического потока использовано сочетание количественных и качественных методов.

Результаты исследования – в статье представлен комплексный анализ современного состояния международного туристического потока в странах мира. Изучая ключевые показатели, тенденции и факторы, влияющие на туризм, это исследование предлагает важную информацию для политиков, заинтересованных сторон туристической индустрии и исследователей. Анализируя динамику международного туристического потока, можно также добиться устойчивого и устойчивого развития туризма. Была представлена очень важная информация для содействия глобальному сотрудничеству и культурному обмену.

Ключевые слова: *международный туризм, туристический поток, туристическое прибытие, устойчивость, конкурентоспособность дестинации, устойчивый туризм*